

31/12 1947

De som väntar

I en debatt bland danska studenter för någon tid sedan uppträdde en framstående och aktad akademiker som talesman för vad han efter franskt mönster kallade attentismen. Det gällde, framför allt för ungdomen, att vänta, att inte ta ställning. Närmast åsyftades med detta råd en avvaktande hållning till kommunismen. Den regim som kommunisterna upprättat vore ännu för ny för att ett slutgiltigt ståndpunktstagande kunde anses tillåtligt. Först sedan regimen helt fått utveckla sig i överensstämmelse med sina ursprungliga idéer borde man upphöra att vänta och se och i stället ta position.

Denna attentism, väntandet och tveksamheten satt i system, har varit ett väsentligt drag i opinionsbildningen sedan de moderna diktaturernas uppkomst. För tio år sedan tillämpades den på nazismen. Varför skulle svenskarna ha någon åsikt om vad som hände i Tyskland; det angick ju bara tyskarna själva! Varför skulle man tro på alla berättelser om förtryck och grymheter som kom från Tyskland; intet var naturligare än att den nya ordningens fiender spred falska och överdrivna skildringar om dess verksamhet. Varför skulle man, även om skildringarna var sanna, låta dem bli avgörande för den egna åsikten; en stor omvälvning kan inte ske utan offer, och det är korrektest att avvakta det slutliga resultatet för att då fastställa om offren varit för stora eller om de väl svarade mot de vunna vinsterna.

Först då det tredje rikets undergång stod för dörren blev denna hållning så komprometterad att den praktiskt taget försvann ur debatten. De föll sig så lyckligt att regimen började vackla samtidigt, som dess brottslighet avslöjades klarare än förut. Konflikten mellan vördnaden för makten och den moraliska känslan kunde därför hos många avvecklas utan större svårigheter. Tidigare hade man icke känt till eller förstått det ohyggliga som hände; nu visste man det och var redo att fördöma — och fördömandet blev lätt, ty hitlerismen höll på att brytas ned av de amerikanska, engelska och ryska vapnen.

Väntandets ideologi stöds av många förståelige eller åtminstone förklarliga böjelser och motiv. Lättjan spelar en huvudroll. Att ta ställning förutsätter åtminstone ett minimum av insikt och därmed ett visst besvär. Man måste läsa en del saker, i regel obehagliga saker. Judeföljelserna under nazismens första tid klarades i arbetet "Den gula fläcken", men boken lästes endast av ett fåtal; vad som stod i tidningarna hoppade man över eller betecknade som osäkert och färgat. Den totala politiska skepticisismen skyddas på detta sätt av en avsiktlig eller åtminstone med glädje bevarad okunghet.

Med detta är redan sagt att lättjan har goda bundsförvanter, framför allt i opportunisten i dess skilda former. Den grova form som nästan instinktivt respekterar makten, även de maktägande i ett främmande land. Den lika grova variant som tänker sig möjligheten av att "det kan också hända här" och i god tid garderar sig mot följderna härav. Den mera ynkliga än gemena form som helt enkelt vill undvika ögonblickliga obehagskänslor och därför skyndar förbi uppgifter om tortyr och koncentrationsläger, likaväl som dödsannonser. Vi bör inte heller glömma den mera storvulna opportunist som i hägnat av idealistisk filosofi förkunnar att "allt som sker är till vårt bästa", att "Herrans vägar är outrannsakliga" och att seg-raren, hur vidrig han än kan te sig, därför i grunden är framtidens och framstegets man.

Som teoretisk motivering för viljan att inte ta ställning användes i fråga om kommunismen i högre grad än beträffande nazismen hänvisningar till rörelsens ideologi. Den nuvarande diktaturregimen är, sägs det, blott en övergångsform. Enligt de kommunistiska lärofärderna är tvånget till för att skapa förutsättningar för frihet, den aggressiva utrikespolitiken medlet att forma en ny värld av folk i fri gemenskap.

Vad som nu sker är alltså inte karaktäristiskt, inte väsentligt. Det karaktäristiska och väsentliga är målet: en frihet, en harmoni så total att över huvud varje statlig tvångsordning försvinner.

Försvaret är ohållbart redan därför att det mål om vilket man talar ligger århundraden framåt. Livet är för kort för att vi skall kunna stanna i en hållning av väntan och avvaktan. Vi kan inte fatta ståndpunkt nu med tanke på vad som möjligen kan hända om ett eller två hundra år. Varje stor och mäktig rörelse påstår att dess seger en gång i framtiden skall medföra fulländningen. En segrande nazism kommer att förädlas, sades det för tio år sedan; kommunismen kommer att återvända till sin ursprungliga frihetstanke då den inte längre genom motståndet tvingas till tvång och anspänning, säger man nu. Det är en metod att skapa förståelse eller underkastelse genom att föregripa historiens dom. Den står inte långt från tanken att seg-raren i rätt, ty eljest skulle han inte segra.

Viktigare är att den skillnad mellan medel och mål som ingår i denna väntandets filosofi inte kan upprätthållas. Det är icke genom andligt förtryck, likriktning och slavarbete som man formår ett folk motget för frihetens förverkligande. I en av Steinbecks romaner säger en ung kommunist att man "bör tänka bara på målet; ur striden kommer något gott att växa fram". Svaret blir att enligt all erfarenhet "målet till sin natur aldrig skiljer sig mycket från medlen". De maktägande som styr med våld och hårdhet kommer att se våldsmaktens bevarande som sitt mål; de styrda vänjes vid dressyren och förlorar själva föreställningen om frihet. Redan har den dröm om statens och tvångets avskaffande som ursprungligen lyste genom den kommunistiska läran nära nog försvunnit ur debatt och ideologi. I stället förkunnas att friheten redan är nådd, att programmet i dess centrala delar är genomfört. De som väntar borde inse att deras frågor redan är besvarade och att väntandet därför blivit detsamma som flykt från ansvar.

Dec. 48. 6 k. 7 m. 2 a.